

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА “ШАБЕЛЬНИК ПРОТИ УКРАЇНИ”

(Заява № 16404/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 лютого 2009 року

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у п. 2 статті 44 Конвенції.
Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Шабельник проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,

Райт Маруст (Rait Maruste),

Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),

Рената Ягер (Renate Jaeger),

Марк Віллігер (Mark Villiger),

Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva),

Станіслав Шевчук (Stanislav Shevchuk), *суддя ad hoc*,

а також Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,

після наради за зачиненими дверима 27 січня 2009 року,

постановляє таке рішення, винесене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 16404/03) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Дмитром Григоровичем Шабельником (далі — заявник) 2 квітня 2003 року.

2. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв А. Бущенко, адвокат, що практикує в Харкові. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — Ю. Зайцев, Міністерство юстиції.

3. Заявник стверджував, зокрема, що суд засудив його за вбивство пані К., спираючись на викривальні показання, здобуті з порушенням його права «на мовчання» та права не свідчити проти себе, і що йому перешкоджали в ефективному здійсненні права на захист під час допитів на досудовому етапі провадження у справі стосовно вбивства пані К.

4. 15 січня 2008 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною і ухвалив рішення про направлення зазначених скарг, поданих на підставі пунктів 1 і 3 статті 6 Конвенції, на комунікацію з Урядом. Суд також вирішив провести розгляд заяви по суті одночасно з розглядом питання щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29).

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, 1979 року народження, нині відбуває покарання у виді позбавлення волі в місті Житомирі, Україна.

6. 10 грудня 2001 року заявника було затримано за підозрою у викраденні і вбивстві неповнолітньої С. Під час затримання заявник зазнав легких тілесних ушкоджень, які задокументував судово-медичний експерт.

7. 13 грудня 2001 року Богунський районний суд м. Житомира виніс постанову про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

8. 17 грудня 2001 року заявникові призначили адвоката.

9. 19 грудня 2001 року після проведеного розслідування, під час якого заявник показав міліції місця, в яких було сховано тіло С. і деякі з її речей, йому було пред'явлено обвинувачення у вчиненні згаданого вище злочину.

10. 15 лютого 2002 року заявник, як він стверджує, під тиском слідчого, написав листа, в якому попросив допитати його «про події, які відбулися наприкінці жовтня 2001 року за адресою: м. Житомир, Майдан Рад, буд. № 5». У листі він заявив, що не потребує допомоги захисника під час допиту. Як свідчить штамп на конверті, цей лист надійшов до Житомирської прокуратури 18 лютого 2002 року.

11. 15 лютого 2002 року, як стверджується, у відповідь на це прохання його допитав як свідка слідчий прокуратури Ш. стосовно обставин смерті пані К. Під час допиту, який відбувався без участі захисника, заявник зізнався у вбивстві пані К. (Кримінальну справу стосовно вбивства пані К. було порушено 29 жовтня 2001 року. 25 грудня 2001 року слідчий прокуратури допитав пана К., сина пані К., як свідка, і той зізнався у вбивстві своєї матері. Але наступного дня він відмовився від свого зізнання. 27 грудня 2001 року

кримінальну справу стосовно пана К. було закрито за відсутністю складу злочину). У показаннях заявника стверджувалося, що, коли виникла потреба в грошах, він, довідавшись із газети про намір пані К. придбати квартиру, вирішив пограбувати її. Прийшовши до неї додому і не виявивши грошей, він убив її. У показаннях заявника було викладено конкретні деталі стосовно квартири потерпілої, самої потерпілої та спосіб, у який він вчинив убивство. У протоколі допиту заявника зазначено, що його попередили про обов'язок повідомити все, що йому відомо про справу, а також попередили про кримінальну відповідальність згідно зі статтями 385 і 386 Кримінального кодексу за відмову від дачі показань та за дачу завідомо неправдивих показань. У протоколі також зазначено, що заявникові роз'яснили зміст положень статті 63 Конституції.

12. 16 лютого 2002 року заявник, поки що як свідок, взяв участь — без присутності захисника — у відтворенні обстановки та обставин убивства пані К.

13. Того самого дня заявника оглянув судово-медичний експерт, який у своєму висновку не вказав на наявність будь-яких слідів поганого поводження на тілі заявника. За твердженням заявника, цей висновок був сфальшований, оскільки під час попереднього медичного огляду, проведеного 22 січня 2002 року, на його тілі було виявлено кілька тілесних ушкоджень, сліди яких не могли зникнути менше ніж за місяць.

14. 18 лютого 2002 року заявника додатково допитав прокурор — без участі захисника — стосовно обставин придбання ножа, що його використав заявник для вбивства пані К.

15. 22 лютого 2002 року заявника знову допитували, без участі захисника, стосовно ножа, оскільки було встановлено, що в магазині, в якому він нібито придбав його, ножі не продаються. Заявник змінив свої показання, заявивши, що вбив пані К. іншим ножем, який він узяв у батька.

16. 25 лютого 2002 року слідчий прокуратури Ш. порушив проти заявника кримінальну справу за обвинуваченням у вбивстві пані К. та об'єднав її з кримінальною справою стосовно викрадення і вбивства С.

17. 3 квітня 2002 року заявникові було пред'явлено обвинувачення у викраденні і вбивстві С. та у вбивстві К.

18. 22 травня 2002 року матеріали кримінальної справи було направлено до Житомирського обласного апеляційного суду для розгляду в першій інстанції. За твердженням заявника, на цьому етапі він звернувся до суду з клопотанням дозволити його матері бути його законним представником, але клопотання було залишено без задоволення.

19. Під час судових слухань заявник обстоював свою невинуватість у вбивстві пані К. Він стверджував, що його було примушено до зізнання. Водночас він визнав свою вину у викраденні С., але заявив, що її вбила інша особа, яку він знав лише на ім'я.

20. 11 липня 2002 року Житомирський обласний апеляційний суд визнав заявника винним у викраденні та двох убивствах і засудив його до довічного ув'язнення. Обвинувальний вирок стосовно вбивства пані К. ґрунтувався на зізнавальних показаннях заявника, які відповідали інформації, що була в розпорядженні слідчих органів.

21. Захисник заявника Д. оскаржив цей вирок. У касаційній скарзі він стверджував, зокрема, про порушення права заявника на захист і використання судом доказів, здобутих у незаконний спосіб. Він доводив, що обвинувачення заявника у вбивстві пані К. ґрунтувалося виключно на показаннях, які той давав як свідок і які не підкріплюються ніякими доказами. Крім того, він скаржився, що суд проігнорував деякі суперечності в масиві доказів, а саме: згідно з висновками судово-медичної експертизи пані К. померла не раніше 24 жовтня 2001 року, тоді як згідно з матеріалами заявник убив її 23 жовтня 2001 року; газетну статтю, з якої заявник, як стверджується, дізнався про намір пані К. придбати квартиру, було опубліковано 25 жовтня 2001 року, тобто вже після смерті пані К.; за показаннями свідків пані К. була не та людина, яка дозволила б незнайомцеві ввійти у свою квартиру і відверто розмовляла б із ним про свої особисті стосунки.

22. Схожі питання порушив і заявник у своїй касаційній скарзі. Він також поскаржився, що слідчі не встановили місцезнаходження М., який був його спільником у викраденні та вбивстві С.

23. 10 жовтня Верховний Суд України залишив рішення апеляційного суду без змін. У відповідь на скарги заявника та його захисника стосовно порушення права на захист суд

зазначив: «Викладені у скаргах доводи щодо порушення права на захист Д. Шабельника під час допиту його як свідка злочину, вчиненого стосовно К., безпідставні.

15 лютого 2002 року, після затримання за підозрою у вчиненні іншого злочину, Шабельник Д. написав листа, в якому повідомив про своє бажання добровільно дати показання стосовно подій, які мали місце наприкінці жовтня 2001 року за адресою: м. Житомир, Майдан Рад, буд. № 5. Оскільки у своєму листі він не зазначив, яку саме інформацію він збирався надати, слідчі органи зробили правильно, що допитали його як свідка. При цьому йому роз'яснили положення статті 63 Конституції».

24. Далі, повторивши мотивування рішення Житомирського апеляційного суду, Верховний Суд визнав, що заявник міг знати про обставини вбивства пані К. лише у тому випадку, якщо він сам учинив це вбивство.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

25. 1. Конституція України

Стаття 59

«Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура».

Стаття 63

«Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист...»

2. Кримінально-процесуальний кодекс (далі — КПК)

26. Стаття 45 КПК передбачає обов'язкове надання допомоги захисника підозрюваному, обвинуваченому або підсудному, якщо, зокрема, можливою мірою покарання в їхній справі може бути довічне ув'язнення.

27. Стаття 69 ч. 1 п. 6 КПК передбачає, що особа має право відмовитися давати показання як свідок стосовно себе.

28. Стаття 70 ч. 1 КПК передбачає, що особа, викликана як свідок, зобов'язана дати правдиві показання про всі відомі їй обставини у справі.

29. Згідно зі статтею 71 ч. 1 КПК свідок несе кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань.

30. Стаття 4004 КПК передбачає можливість перегляду судових рішень, які набрали законної сили, у порядку виключного провадження у випадку серйозних порушень процесуального закону.

3. Кримінальний кодекс України 2001 року

31. Згідно з пунктом 2 статті 115 Кодексу умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

32. Згідно з пунктом 1 статті 384 Кодексу завідомо неправдиві показання свідка під час провадження дізнання або досудового слідства караються виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

33. Згідно зі статтею 385 Кодексу відмова свідка від давання показань у суді або під час провадження досудового слідства без поважних причин карається штрафом або арештом на строк до шести місяців. Водночас стаття передбачає, що відмова давати показання під час провадження дізнання, досудового слідства або в суді не тягне за собою кримінальної відповідальності.

4. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 року

34. Стаття 10 Закону передбачає можливість вжиття додаткових заходів індивідуального характеру з метою забезпечення виконання рішень Суду, зокрема проведення повторного розгляду справи судом та відновлення провадження у справі.

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТИВ 1 І 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявник скаржився, що було порушено його право на справедливий судовий розгляд, оскільки його засудження судом за вбивство пані К. ґрунтувалося на зізнавальних показаннях, вибитих з нього під тиском і без присутності захисника. Він також скаржився, що національні суди відмовили в дозволі його матері представляти його інтереси у порушеній проти нього справі. При цьому він посилався на пункт 1 і пункт 3(с) статті 6 Конвенції, відповідні положення яких передбачають:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або — за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника — одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

A. Щодо прийнятності

36. Уряд доводив, що скарги заявника про порушення його права на захист і права не свідчити проти себе під час слідчих дій 15 і 16 лютого 2002 року несумісні на підставі *ratione materiae* з положеннями пункту 1 і пункту 3(с) статті 6 Конвенції. Уряд зазначав, що провадження у кримінальній справі проти заявника у зв'язку з убивством пані К. розпочалося лише 25 лютого 2002 року.

37. Заявник погоджувався, що формальні обвинувачення йому було пред'явлено 25 лютого 2002 року, але доводив, що слідчі дії, які проводилися до зазначеної дати, мали на меті одержати докази його причетності до вбивства пані К.

38. На думку Суду, доводи Уряду щодо застосовності пункту 1 і пункту 3(с) статті 6 Конвенції настільки тісно пов'язані із суттю справи, що їх слід долучити до питань по суті і розглянути разом з ними.

39. Щодо скарги заявника на відмову національних судів дозволити його матері бути його додатковим (законним) представником під час судового провадження у справі Суд нагадує, що передбачене цим положенням право на юридичного представника, вибраного на власний розсуд, не має абсолютного характеру. Законодавча вимога наявності у захисника юридичної освіти не є порушенням згаданого вище положення. Далі Суд зазначає, що на момент подання клопотання, про яке йдеться, заявника представляв адвокат і що надалі цей адвокат протягом усього судового розгляду представляв його інтереси. У матеріалах справи немає жодних свідчень того, що заявник не міг вільно вибрати собі іншого захисника з відповідною кваліфікацією. Можливість бути представленим родичами, передбачена кримінально-процесуальним законодавством, є додатковою до права на захист і не може підлягати захисту гарантіями пункту 3(с) статті 6 Конвенції.

40. Тому Суд відхиляє скаргу заявника на відмову в дозволі його матері виступати його представником і долучає до суті справи доводи Уряду щодо застосовності статті 6 до слідчих дій, які проводилися із залученням заявника у період з 15 до 25 лютого 2002 року. Суд також визнає, що решта скарг заявника, поданих із посиланням на статтю 6, не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції, і зазначає, що вони не є неприйнятними на якихось інших підставах. Отже, Суд має оголосити їх прийнятними.

B. Щодо суті

1. Подання сторін

а) Уряд

41. Уряд вважав, що стаття 6 Конвенції може бути застосовною у справі, що розглядається, лише з моменту, коли заявникові 25 лютого 2002 року було пред'явлено формальні обвинувачення у вбивстві пані К. На думку Уряду, слідчі дії, які напередодні проводилися за участю заявника, не підпадають під дію статті 6, оскільки заявник добровільно брав у них участь як свідок, тому гарантія бути представленим захисником на нього не поширювалася.

42. Уряд також посилався на те, що, отримавши показання заявника про його причетність до вбивства пані К., слідчі органи повинні були перевірити достовірність цих показань, щоб не допустити необґрунтованого порушення проти нього кримінальної справи. За твердженням Уряду, перед зізнанням заявника подібне зізнання стосовно вбивства пані К. зробив пан К., але слідчий, перевіривши показання останнього, встановив відсутність складу злочину в його діях.

43. Обставини справи, що розглядається, Уряд порівнював з обставинами у справах «Функе проти Франції» (*Funke v. France*) (рішення від 25 лютого 1993 року, серія А, № 256-А) і «Саундерс проти Сполученого Королівства» (*Saunders v. the United Kingdom*) (рішення від 17 грудня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI), у яких Суд визнав, що права заявників не свідчити проти себе було порушено. Уряд зазначав, що у згаданих вище справах відповідні органи мали обґрунтовану підозру щодо причетності заявників до вчинення злочинів, тоді як у справі, що розглядається, слідчі органи не мали інформації про причетність заявника до вбивства пані К., поки не одержали його листа від 15 лютого 2002 року.

44. Уряд стверджував, що слідчий поінформував заявника про його право не свідчити проти себе, гарантоване Конституцією України. Уряд також зазначав, що доводи заявника про чинення на нього тиску з метою вибити зізнання були безпідставними і що Суд уже оголосив неприйнятною скаргу заявника, подану з посиланням на статтю 3 Конвенції.

45. Щодо використання цих зізнавальних показань заявника як доказів Уряд доводив, що ці показання підтверджувалися тим, що в них містився опис пані К., її одягу, квартири, її стосунків з родичами і сусідами, а також повідомлялося про спосіб, у який її було вбито, про те, що він дізнався з газети про намір пані К. продати квартиру; вся ця інформація збігалася з тією, яку міліція здобула з інших джерел. За твердженням Уряду, висновок про те, що пані К. було вбито різальним предметом, і те, що ніж, який заявник віддав міліції, відповідав цьому опису, також були підтвердженням його вини.

b) Заявник

46. За словами заявника, те, що його вже тримали під вартою у зв'язку з провадженням в іншій кримінальній справі, звільняло слідчого від необхідності пред'являти йому нові формальні обвинувачення в межах певного строку для забезпечення тримання його під вартою. Тому формальні обвинувачення заявникові пред'явили тільки після того, як одержали від нього всі показання, достатні для засудження його судом.

47. Заявник стверджував: незважаючи на те, що в інших провадженнях його представляв захисник, його позбавили юридичної допомоги захисника у справі стосовно вбивства пані К. Він зазначав, що ніколи не відмовлявся від права на захисника і що згідно із законом йому не могли дозволити цього, враховуючи пред'явлені йому формальні обвинувачення, які передбачали можливість засудження його до довічного ув'язнення (див. пункт 26 вище).

48. Заявник стверджував, що без допомоги захисника він відчував розгубленість, не розуміючи наслідків відмови давати показання. Крім того, у протоколах його допитів чітко вказувалося на кримінальну відповідальність за відмову давати показання, тоді як «право мовчати» згадувалося просто як посилання на відповідне положення Конституції, і це не могло служити доказом того, що зазначене право йому належним чином роз'яснили.

49. Заявник доводив, що позбавлення його юридичної допомоги захисника на зазначеному етапі провадження у справі позначилося на справедливості всього розгляду загалом, з огляду на те, що його зізнавальні показання послужили головною підставою для засудження його судом. У цьому зв'язку він стверджував, що його показання не містили жодних подробиць, які б не були відомі міліції. До того ж на місці злочину не було нічого, що могло б підтверджувати його присутність

під час його вчинення. Заявник посилався на те, що згідно з результатами судової експертизи тілесні ушкодження, виявлені на тілі пані К., могли бути спричинені будь-яким різальним предметом, тоді як не було доказів того, що саме той ніж, який міліція вилучила у заявника, було використано для її вбивства.

50. Нарешті, заявник стверджував, що, на додаток до викладених ним доводів, його зізнавальні показання суперечили деяким іншим важливим доказам у справі (див. пункт 21 вище).

2. Оцінка Суду

а) Загальні принципи

51. Оскільки вимоги пункту 3 статті 6 слід розглядати як конкретні аспекти права на справедливий судовий розгляд, гарантованого пунктом 1 статті 6, Суд розглядатиме ці скарги у світлі зазначених двох положень, узятих разом (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «*ВанМехелен та інші проти Нідерландів*» (*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*) від 23 квітня 1997 року, *Reports* 1997-III, с. 711, п. 49).

52. Згідно з практикою Суду, хоча основна мета статті 6 стосовно розгляду кримінальних справ полягає в забезпеченні справедливого судового розгляду «судом», компетентним встановити обґрунтованість «будь-якого ... кримінального обвинувачення», це не означає, що ця стаття не стосується досудового провадження. Таким чином, вимоги статті 6 (зокрема пункту 3) можуть також бути застосовними ще до того, як справу направлено на розгляд суду, якщо — і тією мірою, якою — недотримання таких вимог на самому початку може серйозно позначитися на справедливості судового розгляду (див. рішення у справі «*Імбріосіа проти Швейцарії*» (*Imbrioscia v. Switzerland*), від 24 листопада 1993 року, серія А, № 275, с. 13, п. 36). Спосіб застосування пункту 1 і пункту 3(с) статті 6 на етапі досудового слідства залежить від особливостей відповідного провадження та обставин конкретної справи. Момент, з якого стаття 6 застосовується в «кримінальних» справах, також залежить від обставин самої справи, оскільки провідне місце, яке займає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає Суд віддавати перевагу «матеріально-правовій», а не «формальній» концепції «обвинувачення» у значенні пункту 1 статті 6. Суд змушений за зовнішніми ознаками роздивитися і розслідувати реальну ситуацію з процедурою, про яку йдеться (див. рішення у справі «*Девір проти Бельгії*» (*Deweer v. Belgium*) від 27 лютого 1980, п. 44, серія А, № 35).

53. Далі Суд повторює, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення на ефективний захист з боку адвоката — який, у разі потреби, може бути призначений офіційно — не є абсолютним, воно становить одну з основоположних засад справедливого судового розгляду (див. справу «*Кромбах проти Франції*» (*Krombach v. France*), № 29731/96, п. 89, *ECHR* 2001-II). Крім того, вимоги статті 6 можуть також бути застосовними ще до того, як справу передано на розгляд суду, і тією мірою, якою недотримання таких вимог на самому початку може серйозно позначитися на справедливості відповідного судового розгляду (див. згадане вище рішення у справі «*Імбріосіа проти Швейцарії*», п. 36, та рішення у справі «*Оджалан проти Туреччини*» (*Çalan v. Turkey*) [GC], № 46221/99, п. 131, *ECHR* 2005-...). Спосіб застосування пункту 1 і пункту 3(с) статті 6 на етапі слідства залежить від особливостей відповідного провадження та фактів конкретної справи. Згідно зі статтею 6, як правило, вже на початку поліцейських допитів обвинуваченому має надаватися можливість користуватися допомогою захисника. Права захисту буде в принципі непоправно порушено, якщо при засудженні його судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника (справа «*Сальдуз проти Туреччини*» (*Salduz v. Turkey*) [GC], № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року).

54. Суд повторює, що згідно зі статтею 19 Конвенції його обов'язок полягає в забезпеченні дотримання Договірними державами їхніх зобов'язань за Конвенцією. Зокрема, до його функцій не належить розгляд помилок, яких нібито припустився національний суд при вирішенні питань факту чи права, якщо — і тією мірою, якою — такі помилки не становлять порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод. Хоча стаття 6 гарантує право на справедливий судовий розгляд, вона не встановлює ніяких

правил стосовно допустимості доказів як таких, бо це передусім питання, яке регулюється національним законодавством (див. рішення у справі «Шенк проти Швейцарії» (*Schenk v. Switzerland*), від 12 липня 1988 року, серія А, № 140, с. 29, пп. 45–46, та у справі «Теїшеїра ді Кастру проти Португалії» (*Teixeira de Castro v. Portugal*), від 9 червня 1998 року, *Reports* 1998-IV, с. 1462, п. 34).

55. Стосовно використання доказів, здобутих із порушенням права затриманого на мовчання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що це — загальновизнані міжнародні стандарти, які є основними складниками поняття справедливого судового розгляду за статтею 6. Встановлення таких стандартів пояснюється, зокрема, необхідністю захисту обвинуваченого від неправомірного тиску з боку органів влади, що дає змогу уникати помилок при здійсненні правосуддя та реалізації цілей статті 6. Право не свідчити проти себе вимагає, зокрема, від сторони обвинувачення в кримінальній справі не допускати — при спробах доведення своєї версії проти обвинуваченого — використання доказів, здобутих за допомогою методів примусу чи тиску всупереч волі обвинуваченого (див., зокрема, згадані вище рішення у справах «Саундерс проти Сполученого Королівства», п. 68; Гіні і МакГіннеса (*Heaney and McGuinness*), п. 40; «*J. B. проти Швейцарії*» (*J. B. v. Switzerland*), № 31827/96, п. 64, *ECHR* 2001-III; а також згадане вище рішення у справі Аллана (*Allan*), п. 44).

б) Застосування зазначених принципів у цій справі

56. Суд повинен передусім оцінити застосовність статті 6 до періоду з 15 лютого 2002 року (коли заявник зізнався у вчиненні вбивства пані К.) до 25 лютого 2002 року (коли йому було пред'явлено формальне обвинувачення у вчиненні цього злочину), протягом якого проводилося розслідування.

57. Суд зазначає, що з першого допиту заявника стало очевидним, що його показання були не просто показаннями свідка злочину, а фактично зізнанням у його вчиненні. З того моменту, коли заявник уперше зробив зізнання, вже не можна було стверджувати про відсутність у слідчого підозри щодо причетності заявника до вбивства. Існування такої підозри підтверджувалося тим фактом, що слідчий ужив подальших заходів для перевірки достовірності самовикривальних показань заявника, провівши відтворення обстановки і обставин подій, тобто слідчі дії, які зазвичай проводяться з підозрюваним. На думку Суду, становище заявника стало значно вразливішим одразу після вжиття серйозних слідчих заходів з перевірки підозри стосовно нього та підготовки версії обвинувачення (див. справу «*X проти Сполученого Королівства*» (*X v. the United Kingdom*), № 728/74, рішення Комісії від 11 травня 1978 року, *Decisions and Reports* (DR) 14, с. 27). Отже, з огляду на обставини справи, що розглядається, Суд доходить висновку про застосовність статті 6 починаючи з 15 лютого 2002 року — з моменту, коли заявник зізнався у вбивстві пані К., і відхиляє попереднє заперечення Уряду.

58. Суд повторює, що, зокрема, у випадках, коли йдеться про позбавлення свободи, інтереси правосуддя вимагають забезпечення юридичного представництва (див. справу «*Бенгем проти Сполученого Королівства*» (*Benham v. the United Kingdom*), № 19380/92, п. 61, від 10 червня 1996 року). Крім того, Суд зазначає, що українське законодавство передбачає обов'язкове представництво захисником інтересів осіб, яким у випадку засудження судом загрожує довічне ув'язнення. Саме в такій ситуації опинився заявник, адже, коли йому вже було пред'явлено обвинувачення у вчиненні вбивства, пред'явлення обвинувачення у другому вбивстві означало, що йому могло загрозувати довічне ув'язнення (див. пункт 26 вище). Суд вважає, що в зазначений період інтереси правосуддя вимагали юридичного представництва заявника.

59. Крім того, незважаючи на доводи Уряду про те, що право заявника «на мовчання» гарантувалося національним законодавством і що не було доказів поганого поводження з ним з метою одержати зізнання, обставини справи свідчать про те, що слідчі органи домоглися від нього показань усупереч його волі. Хоча заявник не довів фактів фізичного тиску на нього з боку слідчих, той факт, що в рамках того самого провадження інша особа також зізналась у вбивстві пані К. і відмовилася від своїх показань, посилюючи тиск з боку того самого слідчого, може породжувати обґрунтовані сумніви щодо методів роботи слідчого в цій справі. Крім того, заявник, якого попередили про кримінальну

відповідальність за відмову давати показання й одночасно поінформували про право не свідчити проти себе, міг, як він стверджує, справді розгубитися, не розуміючи наслідків відмови давати показання, особливо за відсутності допомоги захисника під час допиту. Слід також зазначити, що, хоча під час розгляду справи в суді заявник відмовився від своїх показань, обвинувальний вирок в його справі про вбивство пані К. якщо не виключно, то вирішальною мірою ґрунтувався на цих самовикривальних показаннях. Ці показання справді не містили жодної інформації, яка б ще не була відома слідчим (на відміну від ситуації у справі з викраденням і вбивством С., у якій заявник показав працівникам міліції місце, де було сховано тіло вбитої), і були отримані за непевних обставин та з очевидним порушенням права заявника на захист.

60. Наведені міркування дають Суду підстави для висновку про те, що заявника позбавили можливості здійснити право на справедливий судовий розгляд. Отже, було порушено пункт 1 і пункт 3(с) статті 6 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

61. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

62. Заявник вимагав 150 000 євро компенсації за моральну шкоду.

63. Уряд стверджував про відсутність причинного зв'язку між вимогою щодо моральної шкоди та стверджуваними порушеннями, тому вважав, що цю вимогу слід відхилити.

64. Суд зазначає: якщо особу засуджено (як у цій справі) за результатами судового процесу, який не відповідав вимогам Конвенції щодо справедливості, належним способом виправлення такого порушення у принципі може бути повторний розгляд, відновлення провадження у справі або перегляд справи в разі надходження відповідного клопотання (див. справу *«Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine)*, № 7460/03, п. 55, від 15 травня 2008 року). Тому Суд вважає, що висновок про порушення сам по собі становить достатню справедливу сатисфакцію.

B. Судові та інші витрати

65. Заявник також вимагав 2500 євро як компенсацію за судові та інші витрати, пов'язані з провадженням у Суді.

66. Уряд вказував на те, що ця вимога не підкріплена документами і що заявник вже одержав від Ради Європи відповідну суму на представництво в Суді. Тому, на думку Уряду, цю вимогу слід відхилити.

67. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі, беручи до уваги наявну інформацію та виходячи із зазначених вище критеріїв, Суд відхиляє вимогу заявника за цим пунктом.

C. Відсотки в разі несвоєчасної виплати

68. Суд вважає, що відсотки в разі несвоєчасної виплати мають визначатися на підставі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Долучає до суті справи* заперечення Уряду щодо застосовності статті 6 до допиту заявника як свідка у період з 15 до 25 лютого 2002 року.

2. *Оголошує* скарги заявника, подані на підставі пункту 1 і пункту 3(с) статті 6 Конвенції, стосовно того, що його засудження судом за вбивство пані К. ґрунтується на викривальних показаннях, здобутих із порушенням його права «на мовчання» та права не свідчити проти себе, і стосовно перешкод в ефективному здійсненні ним права на захист

під час допитів на досудовому етапі провадження у справі про вбивство пані К.— прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

3. *Постановляє*, що стаття 6 Конвенції застосовна в цій справі, і відповідно відхиляє попереднє заперечення Уряду.

4. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 і пункт 3(с) статті 6 Конвенції.

5. *Постановляє*, що висновок про наявність порушення у справі сам по собі становить достатню справедливу сатисфакцію за завдану заявникові моральну шкоду.

6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова